

AMERİKAN TİYATROSUNDA AİLEYE BAKIŞ

Ahmet BEŞE*

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Amerikan toplumunda yaşanan ideolojik, düşünsel, ekonomik ve ahlaksal değişime koşut olarak Amerikan kültürünün temel taşı olan aile yapısını sanatçı bakış açısıyla değerlendirmek ve böylelikle bir açıdan yazın-toplum ilişkisine işaret edebilmektedir. Aile konusunun genişliği, çalışmamızın sınırlandırılmasını gerektirdiğinden, yirminci yüzyılda orta-sınıf ve baskın kültür, Beyaz Anglo-Saxon Protestan (WASP) aile örnekleri üzerinde durmayı amaçlıyoruz. Çalışmamızda ele alınan aile örneklerinin, modern aile sistemine koşut olarak seçilmesi nedeniyle, yapı ve işlev olarak çekirdek aile tipi üzerinde yoğunlaştık. İncelediğimiz sanatçıların genel olarak Amerika'da aile konusuna bakış açılarını, modern Amerikan ailesinin, duyarsızlık, iletişimsizlik, materyalist ve insancıl olmayan ilişkiler gibi ciddi sorunlarla karşılaştığı ve varlığını sürdürebilmek için toplumsal iyileşme arayışı içinde olduğu biçiminde değerlendirebiliriz.

ABSTRACT

The aim of this study is to analyze family structure, as the basis of American culture, correlated with ideological, ideational, economical, and ethical changes through the view points of playwrights in question, and thus try to point out the relation between society and dramatic literature. We try to stress middle-class family types of dominant culture (WASP) in order to limit the boundaries of this study. Thus, nuclear family type is concentrated on in this study, since the analysis of the family types covers modern family as a sample. The evaluation we have reached through the view points of playwrights on family is that modern American family, encounters serious problems mainly caused by the radical changes in

---

* Yard.Doç.Dr., Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

Amerikan Tiyatrosunda Aileye Bakış

society, such as indifference, lack of communication, materialistic and inhuman relations, and search for a betterment of the society to live in.

Key words: *Amerikan, tiyatro, aile, toplum, eleştiri*

Birleşme, akrabalık, disiplin, düzen ve toplum oluşturma gibi bir takım gerçeklikler üzerine kurulan grupların en eskisi aile sayılabilir. Bir aile sosyologu olan Rene König'e göre "aile ve akrabalık insanlığın en önemli grup formudur" (63). Yüzyıllar boyunca toplumsal düşünce sistemini benimseyen, geliştiren ve aile birliğine önem veren Avrupalıların, Amerika'ya göç ettiklerinde ilk tutunacakları kurum aile olmuştur. Henüz toplumsal yapının varolmadığı, kutsal ülke (sacred land), hayaller ülkesi (dream land) ya da fırsatlar ülkesi (land of opportunities) olarak adlandırılan Amerika'da, yoğunlukla 1600'lü yıllardan başlayarak güneye yerleşen İngiliz tecimerleri, İngiltere'den Anglikan kilisesini arındırma (purify) amacıyla yola çıkarak 1620'de Amerika'nın kuzeyine yerleşen Puritenler ve yine onyedinci yüzyılda orta kolonilerde yaşayan heterojen gruplar (Quaker'lar), toplumsal bilinç oluşturma çabalarının yanı sıra, öncelikle aile kurumu üzerine yapılanmışlardır. Endüstri öncesi dönemin tarım, hayvancılık, el sanatları ve tecimsel uğraşlarda olan en belirgin aile tipi; ataerki (patriarchal), geleneksel geniş ('çiftçi' ve 'aristokrat') ailedir. Amerikan kültürünün merkezinde olan aristokrat aileler, gelecekte kurulacak devleti de dolaylı olarak etkiler denilebilir.

Aile konusunda ciddi sosyolojik araştırmalar, ancak on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkmaya başlar ve yirminci yüzyılda yoğunluk kazanır. Bu dönemde bilim, haberleşme ve daha da önemlisi endüstri alanlarında ve kentleşme sürecindeki hızlı gelişim etkenleri ve sonuçları, geleneksel geniş aile tiplerinden önemli ölçüde kopuşa yol açarak, çekirdek ailenin ortaya çıkmasının başlıca nedenlerini oluşturur. Çalışmamızın amacı, Amerikan tiyatrosunda çekirdek aile olgusu bağlamında seçtiğimiz sınırlı sayıda çarpıcı yapıtları irdeleyerek, sanatçıların bakış açılarını aile-toplum ilişkisi düzleminde açıklamaktır. Aile-toplum ilişkisi bağlamında Amerikalı

yazarların ortak olarak üzerinde yoğunlaştığı iki önemli izlek ise, ‘uyumsuzluk’ (disintegration) ve ‘örgütsüzlük’ (disruption) biçiminde sınırlandırılabilir.

Rene König, aile sosyolojisinin temel kavramlarının başında ‘uyumsuzluk’ ve ‘ rg ts zl k’ durumlarına işaret eder. Yazar, uyumsuzluk kavramıyla, toplumsal ilişkilerden doğan dış etmenlerin yarattığı sonuçları inceler (14). Toplum, aileyi yönlendiren doğal çevredir. Toplumsal  evre etmenlerinin aile kapsamında incelenmesiyle ortaya çıkan sonuç, sosyo-kültürel yapı biçiminde de adlandırılabilir. Örgütsüzlük ise, aile bütünlüğünün bozulması anlamına gelmektedir. Aile, kendi içerisinde bir organizasyona sahip değilse, bütünlüğü bozulmuş bir aile tipidir. Aile bireylerinin toplumsal rollerindeki hızlı değişiklikler, iř yaşamunda başarısızlık ya da işini kaybetme kaygıları,  ocuk yapmamak, eşlerin ayrı yaşamaları, evi terk etmek, boşanmak ve eşlerden birinin ölümü, ailenin i  organizasyonun bozulmasıyla ilgili göstergelerdir. Ancak aile bireylerinin üzerinde toplumun öteki (kurumsal, ekonomik, v.s.) g  lerinin de etkisi yadsınamayacağından, ailedeki organizasyon bozukluğunu, toplumda oluşan hızlı ve radikal değişmelere koşut olarak düşünmek gerekir. Bu bağlamda ‘uyumsuzluk’ ve ‘ rg ts zl k’ sorunları birbirleriyle sıklı ilişki içerisinde ve bu iki sorun arasında neden-sonuç ilişkisi bile kurulabilir. Örneğin, ‘uyumsuzluk’, aileden kaçışa ya da intihara, intihar da organizasyon bozukluğuna neden olur. On dokuzuncu yüzyıl Amerikan yazınında, bu tür ailesel sorunlara önemli  l de yer verilmektedir. Aslında, aile dokusunun, dolayısıyla toplum yapısının yazın alanına yansımaları ve ailenin toplumsal rolü üzerine ilgi, Amerika’da koloni döneminden başlayarak, Cumhuriyetin ilk dönemlerinde özellikle roman sanatında kendisini göstermektedir. Ancak biz konuyu yirminci yüzyılda modern Amerikan tiyatrosundan kesitlerle sınırlamayı uygun gördüğümüzden, roman ve diğer yazın türlerini inceleme olanağımız olmayacaktır.

Amerikan tiyatrosunda aileyi konu alan yapıtların çoğunda ilgi alanı aile başarısızlıkları ve çeşitli nedenlerle yıkıma uğrayan ailelerdir. Bu nedenlerin başında ise endüstrileşme sonucu kentleşme ve yaşanan ekonomik krizler gelir. Amerika’da aile kurumunun en önemli değişiminin endüstrileşme ve kentleşme ile gerçekleştiği

hemen her alanda vurgulanmakta ve bu değişimlerin 'Geleneksel Aile' yapısını yok ederek aile kurumunun bozulmasına başlıca etmenler olduğu kabul edilmektedir. Aile yaşamını konu alan ve yapısı bakımından uzlaşmacı olması beklenen komedilerde bile bu gerçek göze çarpar. Örneğin, S.N. Behrman ve Philip Barry, gibi komedi yazarları, yapıtlarında aile yaşamının sorunlarına sıkça değinirler. Behrman ve Barry toplumun yanlış değer yargularını komedi yoluyla hicvederken, eski toplumsal düzeni, içinde yaşadıkları sisteme tercih ederler. Duygusal komediler (Sentimental Comedies) türünde verilen yapıtlarda işlenen diğer izleklerin yanı sıra geçmişe özlem, geçmişte aile yaşamının güzel yanları ağırlık taşımaktadır.* Henüz 1820'de yazılan Washington Irving'in 'Rip Van Winkle' adlı öyküsü bu tür bir geleceğin sinyallerini vermektedir ve bu sinyal hiç sönmeden günümüze değin birçok yapıtta sanatçıların değişik bakış açılarıyla süregelmektedir. Ancak aile açısından büyük değişimin on dokuzuncu yüzyıl endüstri devrimi ve sonuçları olduğu da yadsınamaz bir gerçektir.

Amerikan Tiyatrosunun öncü oyun yazarı Eugene O'Neil, yapıtlarında sosyal içerikli konulara yer vermesi, aile ve toplum içinde bireyin durumunu incelemesi ve modern endüstri toplumunda insanın şaşkınlığını, çaresizliğini ele alması bakımından, Amerikan tiyatrosuna farklı bir boyut kazandırır. O'Neill, *The Hairy Ape*'de kişilik çatışması ve parçalanmış kişilik, *Anna Christie* ve *Desire Under Elms* gibi oyunlarında, şehir ve kır yaşamı arasındaki klasik gerilimi vurgulamasıyla, Amerika'da endüstrileşmenin birey ve aile üzerindeki etkilerine işaret eder. Yazar, yapıtlarında değişen aile yapısının getirdiği sonuçları tartışmaya açıp özellikle aile bireyleri ve toplum konusunda bazı kuşku ve kaygılarını ortaya koyar. Örneğin yazar, *Long Day's Journey Into Night* adlı yapıtında, aile bireylerinin birbirlerinden kopmasını; toplumsal yaşam içinde bireyin parçalanmış kişilik durumuyla bağdaştırarak inceler. Bu oyundaki aile olgusunun odağında, baskılar altında sıkışan bireyin bakış açısı ile toplumsal düzeni reddetmesi

* Bu makalede sunulan bilgilerin ayrıntılı olarak çözümlemesi için, bakınız Beşe, Ahmet. "A. Miller ve E. Albee'nin Yapıtlarında Aile ve Amerikan Düşü." Atatürk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış doktora tezi). Erzurum, 1995.

yatmaktadır. Bireyin, belli kalıplar içine sıkıştırılmaya ve yabancılaşmaya karşı savaşımı sahnelenmekte ve oyunun en anlamlı kısmını bireyin aile içindeki bu savaşımı ve çaresizlik içinde duyduğu sancısı oluşturur. O'Neil'in oyunlarında aileyi tehdit eden durumun kaynağı, toplumsal sorunların bireye ve dolayısıyla aileye yansımalarıdır.

Aileye ait sorunların kaynağını topluma ve toplumsal olaylara bağlayan O'Neill'e karşı Arthur Miller, ev yaşamını, aile bireylerinin arzu ve istekleriyle birleştirerek, toplumsal gerçeklerin sahnesi olarak ele alır. Bir başka deyişle, Miller aileden yola çıkarak topluma yönelir. Miller, böylece bireyi ve aileyi topluma anlatma yönünde çaba gösterir. Yazarın oyunlarında karşımıza çıkan aile içi iletişimin kurulduğu ev yaşamındaki özel bağliliklerle, toplumda yaşamın getirdiği sorumluluklar arasındaki uyumsuzluk, bu çaba sonucunda yansıtılır.

Miller'a göre Amerikan ailesi hem toplumun temsilcisi, hem de toplumsal bozulmanın kurbanı durumundadır. Bir yandan aile, geniş bir toplumun temsilcisi sayılırken, öte yandan kendi kurallarına ve değerlerine bağlılık gerektirdiğinden, aile içinde birey bu kural ve değer yargılarının kurbanı durumuna düşebilmektedir. Örneğin, yazarın ilk oyunlarından 'They Too Arise'de ticari gereksinimler, aile bağlarının önüne geçer. Toplumun değer yargılarının temelinde ticari gereksinimler, reklâm ve meta bulunmaktadır. Oyunda buna tepki olarak Miller, grevcilerin yanını tutarak kapitalizmi suçlu bulurken asıl mesajı, aile birliğinin korunması ve ahlaki çöküntüye karşı sağlam kalabilmesinin gerekliliğidir. Ancak böylelikle bireylerin istek ve gereksinimlerinin yanı sıra, diğer insanlara karşı sorumlulukları dengeli bir ortam bulabilecektir. Miller, All My Sons adlı yapıtında bu izleği, Joe Keller ve oğlu arasındaki ilişki ile daha açık bir biçimde sunar. 'They Too Arise'de, kumaş üreticilerinin yaptıkları haksızlıkları ekonomik zorunluluklara bağlayarak kendilerini aklamak istemelerine karşı, All My Sons'da Joe Keller, benzer haksızlıkları ya da yanlışlıkların kapamak için 'aile gönenci' sloganının ardına saklanmak ister. Ancak Miller'ın sunduğu aile örneklerinde özellikle bireysel sorumluluk taşıyan gençler, bu tür yanlışlıklara karşı durabilmektedir. Miller, aile birliğinin sağlamasına önem

Amerikan Tiyatrosunda Aileye Bakış

verir. Miller'e göre bu kurum, düzgün işletildiğinde tüm toplumun değer yargılarının düzenli işlerliğini sağlayabilir.

Arthur Miller, yazdığı ilk oyunlarında, çevresinde gördüğü haksızlıklar ve toplumsal bozulmaya karşı savaş açar ve içinde yaşadığı toplumun doğasını iyi tanımlayıp bu toplumun yanlış yönlerini değiştirmek arzusunu seyirciye iletir. Örneğin, 'Honors at Dawn' da yazar, "kişisel dürüstlüğü daha geniş bir olgu olan toplum ahlaki ile bağlantısına ilgisini ortaya koyar" (Bigsby 141). Miller, aile içinde ahlaki değerlerin geliştirilebileceği ve bunun giderek tüm topluma yansiyebileceği yönünde iyimser bir idealizme sahiptir. Yazarın 'They Too Arise' gibi ilk yapıtlarında, ekonomik çöküntü sonucu materyalist düşünce yapısına karşı aile içinde değerleri koruma, saygın yaşam sürme yönünde çabanın önemi vurgulanır. Miller'ın aile içinde yanlış değer yargılarına ve materyalizme karşı 'kişisel dürüstlük' (individual integrity) ve toplumsal sorumluluk görevini özellikle gençlere yüklemesi, ayrıca dikkat çekicidir. Örneğin, 'Honors at Dawn'da bir üniversite öğrencisi Max Zabriskie, 'They Too Arise'de kendi babaları Abe Simon'a karşı iki kardeş (Ben ve Arnold), All My Sons'da Chris, Death of a Salesman'da, kendi gerçeğini algılaması ve kabul etmesi bakımından Biff, aslında bir anlamda yazarın genç kuşağa olan güvenini göstermektedir.

Miller'in yapıtlarında, ortada var olan bir suçun ya da hatanın anlaşılması ve düzeltilmesi yönünde gençlerin çabası sonuç getiricidir. Örneğin 'They Too Arise'de, ticari sistemin insanlık dışı boyutuna giren Abe Simon ilk uyarıyı kendi evlatlarından alır. Simon'un karısı Esther'e dert yanması bu bakımdan ilgi çekicidir.

"Ne olacak bilmiyorum Esther! Yalnızca bildiğim tek şey, tek bildiğim Esther! Bu... bu... bu doğru değil Yaşamım boyunca asla kimseyi ineitmek istemedim... şimdi doğu yakasında... niye onlar [oğullarından söz eder] bana karşı canavar gibi! Onlar boş yere yaşadığım deneyimlerden geçineyecekler! Boş yere Esther, bir hiç için! Ben yaşamımı neye hareadım? Onlar henüz genç Esther, önlerinde yaşanacak bir ömür var! Görüyorum ki onlar bu yaşamı, benim zengin olmak için harcadığım gibi boşa geçirmeyecekler" (Miller 40).

Oyunun sonuna doğru Abe Simon, aile çıkarlarını korumak ya da maddi başarıya ulaşmak ile toplumsal yaşama karşı sorumluluk arasındaki bağı zor da olsa anlamak durumunda kalır.

All My Sons'da verilmek istenen mesaj ise, materyalizme karşı tepki şeklinde algılanabilir. Miller, bu düşüncüyü 'aile-toplum' ilişkisi içinde ele alırken; Amerikan yapısına başkaldırı biçiminde kışkırtıcı hareket etmemekte, liberal düşünce ışığında mesajını dolaylı yolla seyircisine ulaştırmaktadır. Yazar, kapitalist sistemin bireyi her ne yolla olursa olsun kazanç sağlama yönünde kar amaçlı eğilime itmesine karşıdır, dolayısıyla toplumsal bağlamda materyalist dünya görüşünün, insanlara yansıyan sonuçlarını inceler. Örneğin oyunda, "Joe Keller, takip ettiği değer yargılarının, hareket ettiği dünyanın değer yargıları olduğunu vurgulayarak kendini savunmaktadır" (Biggsby 168).

"Bu savaşta kim karşılıksız çalıştı? Eğer karşılıksız çalışsalardı, ben de çalışırdım. Bedelini almadan Detroit'den bir tüfek, bir kamyon yüklediler mi gemiye? O ücretler temiz mi? Binlikler, yüzlükler, onluklarla dolarlardı konuşan; savaşta ve barışta, onluklar-beşlikler, temiz olan ne? Eğer ben cezalandırılacaksam bu lanet olası ülkenin yarısının cezalandırılması lazım" (Miller 125).

Bireyin topluma karşı sorumluluğu olduğuna inanan Chris, yine toplumda ileri sürülen ve kişiyi belki de kendi istemi dışında yönlendiren bu çarpık değer yargılarını görmekte, ancak kabul etmemektedir. Chris, materyalizme karşı nefretini şöyle açıklar: "Kodaman büyük köpeklerin yurdu burası; burada insanı sevmezsin, onu yersin! Prensibimiz bu... bu kaideyle yaşıyoruz. Bu kez birkaç kişi öldürülmüş, hepsi bu. Dünyanın gidişi böyle..." (125). Her şeye karşın Chris, işlenen suça karşı tavrını, kendi idealizmi doğrultusunda sürdürmeye kararlıdır. Bu durum, Miller'ın oyunlarında mücadelenin sona ermediğinin göstergesidir. Oyunlarda karşımıza çıkan birçok karakter gibi Chris de, babasını kaybetme pahasına, mevcut düzen içerisinde "bir yapı kurma" (102) arzusundadır. Bu yapı, yine Chris'in sözleriyle açıklığa kavuşur: "Daha iyi olabilirsiniz! Önce dışarıda dünya dolusu insanın var olduğunu ve onlara karşı sorumlu olduğunuzu anlamalısınız" (126). Ancak Chris'in amacı,

suçlunun yok edilmesi değil, gerçeğin görülmesi yönündedir. Kardeşi Larry'nin intihar etmesine yalnızca üzgün olmanın yetmeyeceğini haykıran Chris, sırf bu yüzden babasının intiharını da istemediğini “amacım bu değildi, Anne” (127) sözleriyle belirtir.

All My Sons'da işlenen bazı toplumsal izleklerin, dünyada kapitalist yapılanmayı benimsemiş tüm ülkelerde geçerliliğini korumasına karşın Miller, özellikle 1930'lu yılların Amerika'sını betimler diyebiliriz. Oyunda ele alınan konular, iki dünya savaşı arasında Amerika'daki ahlak anlayışını ve belli bir kesitiyle kapitalist prensiplerin insanlar üzerinde yarattığı olumsuz sonuçları irdeler. Amerika'da materyalist değer yargıları, ekonomik gereksinimler ve politik kararlar üzerinde yaşanan değişimlerin birey ve aile üzerinde yarattığı durum, Miller'ın gözlemleriyle, yazarın bir sonraki oyunu *Death of a Salesman*'ın konusu olmuştur. *Death of a Salesman*'da Miller, sözetmeye çalıştığımız tüm bu değişimlerin birey ve aile üzerindeki etkilerine açıklık getirirken, 'aile-toplum' ilişkisine de temel ilgi odağı konumunda yaklaşım gösterir. Yazar, toplumsal düzen ve birey arasındaki sorunu, yine aile ilişkileri içinde tanımlama ve inceleme yolunu seçer. Fakat bu oyunda Miller, (*All My Sons*'da Keller ailesinde işlendiği gibi) aileden kaynaklanan bir hareketin toplumsal sonuçlarından çok, toplumun yarattığı kurban durumuna işaret eder. Örneğin *Death of a Salesman*'da, toplumu aklamak üzere canını feda eden bir kahraman (Larry gibi), ya da kendini cezalandırma yoluna giderek intihar eden bir suçlu (Joe gibi) bulamayız. Willy'nin son çabası, “aileyi kurtarmak için umutsuzca yanlış yönlendirilen bir intihar” (Scalan 134) sayılabilir.

1930'ların önde gelen oyun yazarlarından O'Neil, Williams ve Miller'la bağını koparan Kenneth Brown, Jack Gelber, Jack Richardson ve Arthur Kopit gibi yeni nesil yazarlar Amerikan tiyatrosunda 1960'ların ruhunu yansıtırılar. Ruby Cohn, bu yeni nesil yazarların oyunlarını, “geleneği olmayan ancak isyankâr bir ruhu bulunan” (72) tiyatro olarak tanımlamıştır. Bunun yanında 1960'lı yıllara damgasını vuran ve 1959'da *The Zoo Story* ile 'Absürd Tiyatro' (*Theatre of the Absurd*) geleneğinin Amerika'daki en iyi temsilcisi konumuna gelen Edward Albee'yi, yeni

nesil yazarlardan farklı olarak ele almak gerekir. Albee, ilk yapıtı *The Zoo Story*'de, Amerika'da yaşayan insanın durumu hakkında (kendi gözlemleriyle) bilgi verirken, öte yandan sanatının doğasını da yansıtır. Yazar, her iki durumda da değişimin habercisi olarak; hem insan yaşamının farklı boyutlarını inceler, hem de sanat tarzı ile Amerikan tiyatrosuna yeni bir ruh kazandırır.

1959'da yaptığı çıkışıyla Amerikan tiyatrosunun gündemini işgal eden Albee, oyunları hakkında çok konuşulan ve eleştirilen bir yazar olarak dikkat çekmektedir. Albee'nin yapıtlarına; gerçekten kaçış, tarihin yanlış yorumu, 'olay örgüsü olmayan doğalcılık' (plotless naturalism) gibi çok çeşitli eleştiriler getirilmiştir. Ayrıca Amerikan tiyatrosunun tanınmış eleştirmenlerinden Robert Brustein, *The Zoo Story*'nin içeriğinde "mazoşist homoseksüel anlam" (29) bulunduğunu iddia eder. Yazarın *The American Dream* adlı oyununda aile-toplum izleği açık biçimde karşımıza çıkmaktadır. Albee, *The Zoo Story* ve *The Death of Bessie Smith*'de olduğu gibi, bu yapıtında da Amerikan yaşamının doğurduğu yeni aile imgesini çatışma konusu yapmakta; çatışma alanı ise, evlilik kurumu ve aile ortamı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Oyun Anne (Mommy) ve Baba (Daddy)'nin oturma odasında geçmektedir. Albee'nin karakterlerini Anne (Mommy), Baba (Daddy), Büyükanne (Grandma) ve Genç Adam (Young Man) şeklinde, adları yerine işlevleriyle belirtmesi, toplumun bireye değil işleve verdiği önemi yansıtır sanırız. Amerikan sisteminin ürünü olarak karşımıza çıkan aile, "toplumun standartlarını kabul etmekle, bireyselliklerini ve bununda ötesinde isimlerini kaybetmişlerdir" (Biggsby: *Confrontation and Commitment*, 77). Miller'in yapıtlarında adını korumak için canını ortaya koyan karakterlerin yerini, Albee'de isimsiz, yalnızca işlevleriyle anılan bireyler alır.

Albee, *The American Dream*'da toplumun öne sürdüğü yanlış değer yargılarının aile kurumu tarafından kabul edilmesinin sonuçlarını inceler. Yazar, kendi gözlemleriyle vardığı sonucu hem aile hem de toplum açısından tehlikeli bulmaktadır. *The American Dream*, fırsatçılık ve materyalizm üzerine kurulmuş orta-sınıf aile yaşamının anlamsız yapısını yansıtır. Aile içinde bireyler arası

Amerikan Tiyatrosunda Aileye Bakış

iletişimin kaybolduğu, daha oyunun başında verilmektedir. Örneğin oyunda Mommy, sürekli konuşmasının dinlendiğinden emin olmak ister:

“Mommy: Konuşmamla ilgilen.

Daddy: İlgileniyorum, Mommy

Mommy: Emin misin?

Daddy: Evet, eminim.

Mommy: Tamam, Daddy, dinle şimdi.

Daddy: Dinliyorum, Mommy

Mommy: Eminsin!

Daddy: Evet evet, eminim, kulağım sende” (Albee 58–59).

Mommy konuşmasının devamında da Daddy'nin kendisini dinleyip dinlemediğine dair sorgulamalarını sürdürür.

The American Dream'da evlilik, 'sosyal anlaşma' (social contract) şartlarını yerine getirmek konumuna indirgenmiş ticari bir akit gibi ele alınır. Örneğin Mommy, evliliğe bakışını; “biz çok fakirdik! Fakat ben seninle evlendim, Daddy ve şimdi zengin olduk” (66) biçiminde yansıtmaktadır. Albee, oyunda materyalizmin gelişim ülküsüne olduğu gibi, bunun aile kurumu tarafından benimsenmesine ve “ulusal misyon inancına saldırır” (Esslin 23). Oyunda toplumu makrokozmi ve onun en ufak birimi kabul ettiğimiz aileyi mikrokozmi olarak ele alacak olursak, Martin Esslin'in belirttiği gibi, “makrokozmda olan her şey bu kurumun mikrokozmda aynen tekrar edilir” (24). Albee'nin bakış açısıyla burada tehlikeli olan durum, yazarın oyuna yazmış olduğu ‘Önsöz’de (Preface) saklıdır: “Oyun, ‘Amerikan koşulları’nın sorgulanmasıdır, toplumumuzda yapay değerlerin gerçek değerler yerine geçmesine başkaldırıdır” (22).

Edward Albee, kişinin ikiyüzlülük, barbarlık ve sahtekârlık gibi yapay değerlerle dolu anlamsız yaşamını görmezlikten gelerek düşüncesizce yaşadığı gönül rahatlığını, mükemmel anlatımı ve dil cambazlığı ile seyirciye yansıtırken, çözüm önerisi taşıyabilecek ‘gerçek değerler’ (real values) den söz etmemektedir. Aslında yazar, materyalist yaşam kandurmacası içinde insanın; varlığının ve

durumunun gerçek doğasıyla yüzleşmek yerine kaçıışı ve insanlıktan çıkmayı tercihini, hem cesaretsiz hem de anlamsız bulmaktadır. Yazar için insancıl ilişkiler ve kişinin kendi durumunu tespit ederek içinde yaşadığı gerçeklerle yüzleşmesi, örneğin *The Zoo Story*'de Jerry örneği gibi bir çaba göstermesi, göreneksel değerleri kabul etmekten ya da toplumsal kategorilerden çok daha önemlidir. Bu bağlamda *The American Dream*'de Albee'nin düşüncesine kısmen *Grandma*'nın kişiliği uygunluk gösterir. Çünkü *Grandma*, oyunda olağan kabul edilen yaşam biçiminden çıkma ve 'serbest hareket' (free action) etme yönünde girişim gösteren tek kişidir.

Albee'nin en iyi yapıtı olarak kabul edilen *Who's afraid of Virginia Woolf?* Amerika'nın Yeni İngiltere (New England) bölgesinde bir kolej kampüsünde yaşayan iki ailenin öyküsüdür. Oyun, tarih profesörü George'la, kolejin kurucusu ve başkanının kızı olan Martha'nın kampüse yeni gelen Nick ve eşi Honey'i bir cumartesi gece yarısı evlerinde konuk etmelerini içerir. Oyunun girişinde George ve Martha'nın, seyrettikleri Bette Davis filmi (*Chicago*) üzerine tartışmalarına tanık oluruz:

“Martha (filmi anlatır) Kadın ev hanımıdır; bakkaldan bir şeyler alır... eve gelir, mütevazı küçük evinin mütevazı oturma odasına geçer...

George: Evli miydiler?

Martha: Evet. Evliydim... içeri girer, etrafa bakar, aldıklarını yere bırakır ve der ki “Ne çöplük”

George: Ya

Martha: Kadın yaşamından memnun değildir” (Albee 6).

Bu tartışmada ilgi çekici nokta, bu filmin oyun süresince Martha'nın gerçek yaşamına bazı benzerlikler göstermesidir. Örneğin Martha'da ev hanımıdır ve yaşamından hoşnutsuzdur. Kocasını, 'hiçbir şey yapmamakla' suçlayan Martha'ya karşı George'da aynı şekilde evlilik yaşamından memnun değildir: “George: Ne yapmamı istiyorsun? Senin gibi davranmamı mı? Senin yaptığın gibi, gidip etrafta bütün gece gürlütlü çıkarmamı mı istiyorsun benden?”(7).

Amerikan Tiyatrosunda Aileye Bakış

Oyunun girişinde Martha ve George'un birbirleriyle tartışmaları, yaşamlarındaki boşluk ve korkularından, evliliklerindeki uyumsuzluk gerçeğini görmeyi reddetmelerinden kaynaklanır. Gerçekle yüzleşmek yerine, "ailenin özel yanılması için sığınan" (Scanlan 190) George ve Martha'nın aile çatışmasına, koleje yeni gelen misafirleri Nick ve Honey'de katılır. George ve Martha arasındaki ilişkinin gelişimi, Nick ve Honey'nin evlilik ilişkilerine kıyasla ayrıcalıklar göstermektedir. Zaten oyunda; George kırk altı ve Martha elli iki yaşlarında orta yaş grubunu, bunun yanında otuz yaşındaki Nick ve kendisinden dört yaş küçük eşi Honey genç kuşağı temsil ederler. Nick ve Honey, misafir olarak geldikleri çiftin, aldatmaca ve fantezi üzerine kurulu evliliklerine tanık olurlar. Bu tanıklık, genç çift için kendi evliliklerinin geleceğine yönelik bir uyarıdır aslında.

Nick ve Honey'nin tanık oldukları evlilikten ders almaları gerekmektedir. Ancak yazar, genç çiftin evliliğinin de aslında yalana ve aldatmacaya dayalı olduğunu yansıtır. Oyunda içkinin de etkisiyle bu yanılmaya dayalı beraberliklerin sonuçları ayrıntılarıyla açıklığa kavuşurken, asıl uyarı alması gereken topluluk, Amerikan toplumdur. Çünkü Nick ve Honey de kısaç içinde ve baskı altında bir aile görünümü çizer ve aradan geçecek "yirmi yıl içinde belki tam George ve Martha gibi olmayacaklardır, ama benzerlik şimdiden ortadadır ve bu evliliğin nasıl büyüüp gelişeceği ise, oyunun ileri sürdüğü sorunlardan biridir" (Heyman 30). Bu sorunun önemi, Ronald Heyman'ın da belirttiği gibi yalnızca birey ve ailenin kaderi açısından değil, "fakat tüm ulus ve hatta Batı medeniyeti bakımından"

(Scanlan 190) dikkat çekicidir.

Who is Afraid of Virginia Woolf?'da Albee, Amerikan kültürünü simgeleyen bazı gerilim noktalarına değinir. Örneğin, tarih profesörü George ve biyoloji uzmanı Nick, insanlık ve bilim arasındaki tartışmayı gündeme getirirler ve dolayısıyla bu konu 'özgürlük' (freedom) ve 'totalitarizm' (totalitarianism), hatta olası nükleer savaşlar üzerinde yoğunlaşır. Bu tartışmalar, oyunun sonuna doğru George'nin tarih kitabından okuduğu bir bölümle anlam kazanır : "George: ...ve sakat ittifaklarla dolu batı, değişen olayları kavrayamayacak kadar katı ahlak

yapısının ağırlığıyla, sonuçta... batmalı” (174). Burada uyarıyı doğrudan topluma yönlendiren Albee'nin, George vasıtasıyla açıkladığı değişim çabaları da, ya yanlış yönlerde aranmakta, ya da sonuçsuz kalmaktadır:

“George: ... insanlar, olayları olduğu gibi kabullenemezlerse, yaşadıkları zamanı kabullenemezlerse, iki şeyden birini yaparlar... ya... benim yaptığım gibi geçmişin derin düşüncesine dalarlar ya da geleceğin umutlarına yönelirler; ve bir şeyi değiştirmek istediğin zaman... Tetiğe Dokunursun! PAT! PAT! PAT!” (174) .

İncelemeye çalıştığımız yazarlar, materyalist ve rekabetçi düzenin insanlar üzerinde olumsuz etkilerini, otoritenin özgür düşünceye getirdiği baskıları, değerler yapısının bozukluğunu, kısaca Amerika'da gözlemledikleri materyalist toplumsal yapıyı eleştirir. Ancak bütün bu eleştirel bakış açıları, aslında Amerikan liberal düşünce yapısının düzgün biçimde işlerliğini sağlamak içindir. Örneğin, ele aldığımız karakterler asla devrimci ülkülerle sistemi değiştirmek adına hareket etmezler. Bunun tam aksine geçmişte yaşanan ve 'öncü ruh' diye tanımladığımız insanlara özlem içinde, gerçek değerleri savunur ve mevcut düzen içinde daha iyi olanı kavramak uğruna savaşımlar verirler. Bu savaşım klasik tiyatro geleneğinde belirtilen anlamda düzenin değerlerini korumak, onur ve itibarı savunmak biçiminde değil, toplumda yanlış olanı vurgulayıp yerinc insancıl ve doğru olanı bulmak ve bu bağlamda liberal düşünce yapısıyla gerçekleri görmek ve aydınlanmak biçiminde yansıtılır. Böylece bir yandan toplumun içinde barındırdığı yanlış değer yargıları eleştirilirken, öte yandan aynı toplum içinde yaşanabilecek ortam aranır. Modern Amerikan ailesinden söz etmekle aslında farklı, eşi bulunmayan fantastik bir aile yaşamı değil, aksine genel anlamda batılı aile yapısını değerlendirmiş oluruz. Hatta sanayileşme sürecini tamamlamış ve gelişmiş bir ülke olan Amerika'da aileden söz etmek, kapitalist sistemi benimsemiş gelişmekte olan ülkelerdeki aile yapısına kısmen de olsa ışık tutar kamımızdayız.

Kaynakça

- Albee, E.   **The (1961) American Dream and The Zoo Story.** New York: Signet.
- _____   (1962) **Who's Afraid of Virginia Woolf?** New York: Signet.
- Bigsby, C.W.E.   (1984) **A Critical Introduction to Twentieth Century American Drama. Vol. Two.:** Cambridge: Cambridge University Pres.
- _____   (1967) **Confrontation and Commitment.** London: Macgibbon and Kee.
- Brustein, R.   (1966) **Seasons of Discontent: Dramatic Opinions.** London: Jonathan Cape.
- Cohn, R.   (1971) **Dialogue in American Drama.** Bloomington: Indiana University Press.
- Eslin, M.   (1975) "The Theatre of the Absurd: Edward Albee." Edward Albee: A Collection of Critical Essays. Ed. C.W.E. Bigsby. New Jersey: Englewood Press.
- Heyman, R.   (1971) **Contemporary Playwrights: Edward Albee.** London: Heineman.
- König, R.   (1958) **Soziologie.** Frankfurt: Fischer Bücherei.
- Miller, A   . (1938) 'They Too Arise'. Humanities Research Center. Texas, Austin: The University of Texas Press.
- _____   (1989) **All My Sons in Plays: One.** London: Methuen Drama.
- Scanlan, T.   (1978) **Family, Drama, and American Dreams.** Connecticut: Greenwood Press.